

Kulturliv och etnologi

ALF ARVIDSSON, docent i etnologi vid Umeå universitet, disputerade 1991 på avhandlingen Sägarnas Sång: Folkligt musicerande i sågverkssamhället Holmsund 1850–1980, och har därefter fortsatt med forskning om olika populärmusikgenrer, redigerat antologin Jazz i norr (1998), startat kurser i musik-etnologi, forskat kring muntligt berättande samt skrivit läroboken Folklorens former (1999).

HELHETSPERSPEKTIV

Rubriken inrymmer en paradox. Etnologer presenterar gärna sig själva som kulturforskare, men hävdar ofta att det inte är samma betydelse i ordet "kultur" som i "kulturliv" som det används i samhället. Det brukar vara en av de första saker som ska klaras av i en ämnespresentation att fastslå att etnologin har ett eget kulturbegrepp, som inte är liktydigt med litteratur, konst, musik och andra konstarter (det "normativa" kulturbegreppet), utan är ett mycket vidare helhetsperspektiv.

Och det här är en diskussion som är nödvändig att ta upp från början i pedagogiska situationer. Samtidigt verkar det som denna begreppsutredning har en begränsande effekt för etnologer. I stället för att det etnologiska kulturbegreppet som är vidare innesluter konstarter, kan diskussionen i stället leda till att etnologen utesluter litteratur, konst och musik från studier som syftar till ett helhetsperspektiv på en kultur. Men varför ska vissa delar vara diskvalificerade från helheten? Dessutom, i vissa situationer vill olika aktörer diskutera olika konstarter som litteratur, musik, teater, film etc. som en helhet och använder då det invanda samlingsbegreppet "kultur". Att som etnolog då berätta att etnologer har ett annat slags kulturbegrepp får då karaktären av goddag yxskaft.

Det finns en hel del historiska orsaker till denna situation. En ämneshistorisk tradition att sätta studiet av arbetsliv och social organisation i ämnets centrum är en orsak. De politiska och estetiskt normativa implikationer som legat i den offentliga kulturdebatten (t.ex. under 1970-talet kring den statliga kulturpolitiken), där studiet av "kultur" (litteratur, konst, musik etc.) förväntats resultera i en kvalitetsrankning av god och dålig kultur, har förmodligen haft en hämmande verkan. Bristen på etnolo-

gisk teoretisering kring konstarter, motiveringar till varför en etnolog skulle ha någont att hämta, är något som permanentar detta tillstånd. Denna artikel kan ses som ett bidrag till en sådan teoribildning.

Till att börja med vill jag peka på två faktorer kring det "snäva" kulturbegreppets samhälleliga existens. Varför används ett sådant begrepp för att sammankoppla en mängd olika uttryck som uppvisar mer av formvariation än gemensam substans (talad eller skriven text, textlöshet; seriös text och nonsenstext; performativa former och föremål; ljud och/eller ljus; närhet eller avstånd mellan producent och konsument etc.)? Kan man inte ta varje form för sig på dess egna villkor? Ett svar är att de olika konstarterna har det gemensamt att de är högsymboliska. De har status av att oavsett form och härkomst i hantverksmässighet ha förmåga att förmedla symboliska värden långt över sin ytliga betydelse – vilket gör att vad som utgör en konstart definieras av att det finns en kompetent publik som kan motta symboliken.

Härav kan matlagning och tjurfäktning ses som skön konst i vissa kulturella sammanhang. Den andra faktorn som jag tänker på är konstarnas problematiska ställning inom den samhälleliga produktionen. De kan inte, som de flesta yttringar i samhället, underläggas en kapitalistisk produktionsordning; genom att varje ny enhet också är en helt ny produkt går de inte att inordna i en serieproduktion utan att tappa sin symboliska betydelse. För den professionelle konstnären hänger inte intäkter nödvändigtvis samman med utgifter; konsten blir en typ av småföretagande kring en vansklig ekonomisk idé. Samhällsapparaters lösning att institutionalisera konstskapandet tenderar att skapa konservativa hierarkier.

KONSTNÄRLIGA UTTRYCK OCH IDENTITETSPOLITIK

Vad har etnologer att vinna på att studera konstnärliga uttryck? Ett svar är att om etnologer söker efter bärande idéer, normer och värderingar inom en kultur, så är konst något som avspeglar och kommunicerar dessa idéer, normer och värderingar. Detta är en motivering som är giltig – samtidigt som den också innehåller mycket av reduktionism: konstnärliga uttryck är något man kan använda sig av när det är mest praktiskt i förhållande till andra källtyper, men är i princip vilket kulturuttryck som helst i paritet med bruksföremål, vardagsrutiner och förordningar. Vad som saknas – och ibland framhålls som det källkritiskt problematiska – är då konstuttryckens unika karaktär av att utgöra en arena där idéer, normer och värderingar kan gestaltas, prövas, ifrågasättas, problematiseras. Magnus Mörck skriver i den nyutkomna antologin *Porträtt utan ram* om skönlitteratur och film som ett "fantasins rum som en plats för motstånd, experiment och nytänkande med vidare räckvidd" (Mörck 2000:23), och formulerar därmed något av konstarnas transcenderande roll för samhällslivet (vilket de f.ö. delar med lek och religion, om det alls går att dra upp gränser till dem).

Kulturlivet kan i förlängningen av detta studeras som en särskild samhällsarena, ett fält i Pierre Bourdieus anda (se Bourdieu 1993; Broady 1998). Här finns återigen risken för reduktionism, att de många val och beslut av estetisk karaktär som fattas ses som begripliga endast i spelet av sociala distinktioner; "nya författare skriver för att placera sig, smala publikgrupper väljer exklusivt för att avskilja sig från mängden". Om man undviker att se fältet som en enkel klasshierarki, och i stället

ser det som en samhällelig arena där individer och grupper strider för att bli synliga i samhället framstår konstutövandets karaktär av *identitetspolitik* tydligare. Att skriva berättelser om och skapa bilder av människor som representerar ens egen kategori, och få dem offentligt publicerade, är ett sätt att hävda sin existens inom samhället.

Slutligen är studier av konstskapandets vardag också något som kan vara av stort värde i större sammanhang. Genom konsten kanaliseras, konstrueras och mytologiseras samhälleliga uppfattningar om *kreativitet*. Vad ligger bakom detta nyckelord? Hur ger konstnärerna gestalt till kreativitet? Här finns plats för en ny typ av arbetslivsstudier, som både inrymmer hur man blir konstnär och vilka vardagliga erfarenheter som inramar den konstnärliga produktionen, och som samtidigt i detalj studerar de processer genom vilka kulturella symboler skapas och värden och attityder textualiseras.

Dessa synpunkter är inga nyheter för dem som följt med i den folkloristiska vetenskapstraditionen (se t.ex. Ronström 1992; Ternhag 1992; Klein & Widbom 1994; Berglin 2000). Vad som kan poängteras är att också folklore är del av samhällets kulturliv och inget separat (se Barbro Kleins viktiga inlägg om kulturarv, t.ex. Klein 1997, 1998). Vidare är de etablerade konstformerna något som i hög grad behöver problematiseras ur kulturalanalytiska perspektiv. Här kan t.ex. nämnas Dyrssen 1995, Born 1995, Wulff 1998.

LITTERATUR

- Berglin, Elisabeth, 2000. *En bonadsmålare och hans värld: Johannes Nilsson i Breared*. Lund: Apotrof.
- Born, Georgina, 1995. *Rationalizing Culture: IR-*

CAM, Boulez, and the Institutionalization of the Musical Avant-Garde. Berkeley: University of California Press.

- Bourdieu, Pierre, 1993. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Cambridge: Polity Press.
- Broady, Donald (red.), 1998. *Kulturens fält*. Stockholm: Daidalos
- Dyrssen, Catharina, 1995. *Musikens rum: metaforer, ritualer, institutioner. En kulturalanalytisk studie av arkitektur i och omkring musik*. Göteborg: Bo Ejeby.
- Klein, Barbro, 1997. "Tillhörighet och utanförskap: Om kulturarvspolitik och folklivsforskning i en multietnisk värld." I: *Rig* h. 1-2:1997, s. 15-32.
- Klein, Barbro, 1998. "Migration, folkloristik och kulturarvspolitik." I: *Tradisjon* 1:1998, s. 69-86.
- Klein, Barbro & Widbom, Mats (ed.), 1994: *Swedish Folk Art: All Tradition is Change*.
- Mörck, Magnus, 2000. "Imaginära gestalter." I: Hagström, Ylva; Martinsson, Lena; Mörck, Magnus & Magdalena Pettersson (red.), *Porträtt utan ram: Kön och sexualitet bortom strukturalismen*. Lund: Studentlitteratur.
- Ronström, Owe, 1992. *Att gestalta ett ursprung: En musiketnologisk studie av dansande och musicerande bland jugoslaver i Stockholm*. Stockholm.
- Ternhag, Gunnar, 1992. *Hjort Anders Olsson: spelman, artist*. Hedemora: Gidlunds.
- Wulff, Helena, 1998. *Ballet Across Borders: Career and Culture in the World of Dancers*. Oxford: Berg.

SUMMARY

Cultural Life and Ethnology

The author discusses and makes an appeal for the study of the Arts within Swedish ethnology. There is much to gain from such studies. Literature, music, theatre, pictorial art etc. communicate, and give access to, central values within a culture. Expressing oneself through the arts is furthermore a strong means of identity politics. Finally, cultural notions of creativity are channeled, socially constructed, and mythologized through the arts.